

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. IX

Enero-Abril 1957

Berriketan

Etxekoekin izketan

Eguraldiak eztu aitzakirik. Aize epelak badu alako udaberri-susmo goiztar bat. Eztago kale-giro txarra. Eta orixe egin bear genduke: gere lanabesak —galderak— ar, gizaseme zintzo langilleek beren tresnak —batak paperez jositako kartera lodia eta besteak pistola— artzen dituzten bezala, eta kalera. An, pixkaren bat leiatu ezkerro, arkituko genduke nori galdegin. Galdera asko eta askotarikoak: iritziak, usteak, gogoak eta asmoak. Uzta ederra bil genezake luzaro gabe.

Kanpoko eta barrengo giroa, ordea, eztabiltza beti batera. Bearrak bulkatzen, baiña nagiak iltzatzen. Ez ote dago biderik, bear gorriaren igesi, nagi goxoari amor emateko? Alferra beti lantsu, esan oi da, eta lantsu bezain burutsu erantsi bear.

Ibillaldi luze-jakingarriak egin izan ditu nork bere gelan barrera. Are geiago. Eztakigu “Lady from Shanghai” ikusi edo irakurri duten. Baiezkoan, badakizute Bannister letraduak Bannister leku-koarekin izan zuen izketaldi biziaren berri: “Zu, Bannister jauna, non ziñan olako egunetan?” “Egia esan, Bannister jauna, enuen etxetik aldegin...”

Gizon langilleak bi lagun gutxienez bear direla uste izketarako, baiña ez nagiak. Gauden, bada, goxo-goxo etxe-zokoan iñoren hilla abiatu gabe; galda dizaigun gere buruari eta gere buruari erantzun.

—Pozik aal zaudete *Egan*-ekin?

—Orra, bada... orrenbestean, Gutxiren gose dena, gutxik asetzen omen du. Ezkiñan asi inongo enperadore (kaisar, garbizalea bazaitugu), errege, ezta buruzagi ere izatekotan. Maiteago dugu lagunartea lasamortuko bakartasuna baiño. Ba ote da gere burua adiskide miñez inguraturik ikuste bezain gauza ederrik? Gaiñera, gure ustez, edozein belar-pilla ezta meta, ezta an-emendikako idaz-lan sorta ere aldizkaria. Orrenbestean esan bearco, beraz. Begiz jo genduen saillean ari gera beintzat eta, gurasoak geralako-edo, *Egan*-i alako aldizkari-taju apurren bat arkitzen diogu.

—Izan duen arreraz, zer diozute?

—Eztela txarra izan. Erostenak baditu beñipein, eta irakurleak izango aal ditu. Goramenak entzun eta irakurri ditugu maiz aski: “Goi-gorengo aldizkaria, goi-mallakoa, bikaiña, mardula, gaurkoa, eragikorra...” aal dakigu guk. Bai, galdegille maitea, “pinpiriña” ere deitu diote. Erakutsiko genizkizuke zenbait, gure itza aski ezpazendu. Arrotzeko ere bada, eta arrotuko giñakean, ezpageneki gure arteko goramen-laudorioak, euskal-sail onetakoak alegia, Minas del Rif-eko papera baiño beerago daudela.

—Eta makurrik ez aal dio inork arkitu?

—Baita ere. Gutxiagotan entzun ditugu, orratik, belarriak minberatu nai etzizkigutelako, noski. Kritika zorrotzeiak agertu izan ditugula, batipat. Gogorregi ari izanerala, eta guretarren kontra. Ba omen dirudi idazleak, bulartu bearrean, atzerazi nai genituzkeala gogoia galeraziz.

—Orrela ote da?

—Begira; gure ustez, bearrezkoa da kritika edozein erri ongi gobernatutan, arako Cervantes'ek aipatzen zuen lanbide ura bezala. Eta intsentsu-ontziari eragitea ezta kritika. Egia zor du kritikoak, ots, gogoan bata eta aoan bestea duela ez ibiltzea. Uts egin dezakeala? Noski, ba. Utsik egin nai eztuenak obe du beste lanbide bati ekin. Kritikorik sonatuenek maiz egin izan dute kolpe uts, obrarik bikaiñenak txarretsiz eta txepelenak goraiapatuz. Ezta, bada, miresteko *Egan*-eko kritiko kaxkarren batek beste orrenbeste egitea.

—Zorrotza bear kritikak, ortaz?

—Ez zorrotza ez biguiña: zuzena eta berdiña. Ustez eta gogoz, zuzena eta berdiña. Kritiko gogorregiak pekatu egiten baldin badu zuzenbidearen kontra, ez gutxiago biguiñegiak. Aoa betean eralgitzen baditugu goresmenak, zer geldituko zaigu egiazki goragarri den idazlan batezko iritzia azaldu bear dugunerako? Zer esan bear dugu grduan? “Goi-gorengo irakurgaia, bere bizikoa, aparta, txanbeliña”? Zer balio dute itzètik ortzera barreiatzen ari geran utsaren urrengo itz merke oriek?

—Ba aal duzute idazlanik aski?

—Orain arte, Jainkoari eskerrak, argitara aal baiño geiago.

—Nolakoak nai zenituzkete?

—Gai batzuentzat sail bereziak ditugu, dakizunez. Sail oriek batek edo besteak bete oi baditu ere, irikiak daude edozeinzentzat, leen eta orain. Sail jakin orietatik kanpora, zenbait gai ezin uki ditzake *Egan*-ek, dena delako. Uki ditzakenetan, eta eztira gutxi, zer nai eztugun esango dizugu aurrenik. Ezkaituzte betetzen nork bere atsegiñerako, nork bere eskua trebetzeko, egiten dituen lanak. Idazlea besterekin ari dela, irakurlearekin alegia, gogora dedin nai genduke, ez bere buruarekin. Euskal-irakurleak erderaz irakurtzen du, geron gisara, eta eztago euskeraz berresan bearrik erderaz obeto bein ta berriro esan diren gauzak, irakurleari zerbait jakingarri ezpada-karkiote.

—Zer derizkiezute gure artean geienbat erabilli izan diren gaiiei?

—Igerri dizugu, gutxi gora-beera. Arkume otxan, baserri txuri, lore txanbelin ta errekatxo marmartiez ari zera zu. Ba, ortatik aalik gutxien. Politak dira, izan ere, baiña, esku geiegik marruskatu dituelako edo, zimelduxeak daude. Betetasunak iguin-erazi digu goxoa eta beldur gera ez ote zaien beste ainbeste gertatzen irakurleei. Eta, aal baledi, eztugu “Mendiko negarrik” ere bear.

—Zer da ori?

—Mendi, arkaitz, baso ta errekatxoeren laguntzarekin euskerari il baiño leen egiten ari gatzazkion illetak.

—Gure izkuntzaren egoera larriak etzaituzte naigabetzen ala?

—Naigabetzen gaituen ala ez, Jainkoak daki, eta gure egiñek crakutsiko dute gure itzek baiño garbiraogo. Gurasoek erakutsi zigutenez, marrurik ozenenak eztira beti samiñenak. Ori bai euskera zertan den iñork aztertu nai badu gure artean, dituen gaitzak eta sendabideak gizonki azaltzen baditu, gogoz eta arretaz entzungo diogu beti.

—Baiña oraindik jakiteko nago zer nai duzuten.

—Zer nai dugun? Gaiak, gaurkoak eta betikoak, emengoak eta nonnaikoak. Mundua itxuraldatzen ari zaigu, onerako edo txarrerako, Euskalerrria ere bai. Urte gutxitan ikusi ditugu, baita ikusiko ere, leen mende luzeek ikusi etzituzten bezalako aldaketak. Mundu urduri eta aldakor orretan arkitu bear dugu bizilekua, biziko bagera. Ez ote dago aukera ederra?

—Eta nola erabilli bear lirakeala uste duzute gai oriek?

—Nola? Nork bere erara, modura eta moldera; barrenak eskatzen dion bezala. Ortarako jaio denari eztio iñork erakutsiko berari eta gaiari dagokion mintzabidea. Berberak arkitu bear du ori. Gero, idazleak baditu eskubideak, nork uka; eginbearrak ere bai, ordea. Oloa eta arraultzarekiko auzi ura bezalatsu da, ezpaita idazlerik irakurlerik gabe, ezta irakurlerik ere iñork irakurgairik eskeintzen

ezpadio. Alaz guttiz ere, irakurlea da nagusi, iñor izatekotan, eta idazlea zerbitzari.

—Zer begiramen zor dio, bada, idazleak irakurleari?

—Leenengoa, aalik argien egitea. Eta argitasun orrek, gure artean beintzat, bi gauzatan agertu bear du. Izkuntzan aurrenik. Iztegi batetik —Azkuere netik, esaterako— itz zaar, zokoratu eta bakanenak bildu eta parrastaka ereitea, gauza atsegiña izan daiteke, ez orratik irakurlearentzat. Irakurlea arrituko dugulakoan bagabiltza ere, eztugu aspertu besterik egiten. “Ulerretan eztan itza prestu ez”, zioten Iruñe-ko Esaerek. Eta orixe da idazleak irakurleari dion leen zorra. Izkeraz kanpora ere, zenbat eta argiroago mintzatu, obe. Eta laburkiro bada, areago. Gracian'en ura badakizu: “Lo bueno, si breve, dos veces bueno.” Eta ala-olako a denean, eun bider gutxienez. Eta zer esan erdipurdikoen mallara ere eltzen etzenean?

—Aukeran, beraz, naiago dituzute artikulu laburrak?

—Ori esan. Laburrak eta ariñak. Urrea zenbat eta astunago baliotsuago, baiña eztitugu urre gorritzko irakurgaiak egunoro sortzen... Eta egilleak, labor eta arin mintzatzeaz gafiñera, umore ttantto bat ixur baleza, ainbat obeto.

—Umöre-zaleak izaki zuek.

—Bai, adiskidea. Ori irakatsi ziguten etxean eta ezkenduke aldatu nai. Grezia'ko filosofoekin jardun urria izan dugu, eskola ere urria eman baitziguten. Nolanai ere, entzuna dugu nonbait bazela aietarik bat beti negarrez ari zena, bestea berriz beti parrez. Izendatuko genizkizuke, baiña atzekoz aurrera emango dizkizugu seguru aski, eta obe dugu ixildu lotsagarri gelditu baiño leenago. Bata eta bestea nekagarri xamarak bide ziren, baiña, ezin bestean, parregillea artuko genduke lagun. Aukera duguiño, ordea, algara baiño naiago dugu irriparrea. Ori biotzik naigabetuenari ere etzaio ukatzen.

—Izkuntzarekiko eztabaida gogorak omen dabilta. Ba aal duzte zer ikusirik ortan?

—Nai ta ez, gaur euskeraz ari denak etxean baitu gerra, emazte ederraren jabeak bezala. Gu erdi-aldeko epel orietakoak gaituzu, besterik baiño geiago, eta alare eztugu erraz jendea pozik edukitzen. Bein, biotzeko arpededun batek bidali zigun alako itz-andana luze ta beldurgarria, idazpuru onexekin: “Euskera gaxoa aberastu ta jantzitzeko, *Egan*-ek Euskaltzaindiari eskeintzen dion itz-errezkada.” Beste batean, berriz, sariketa baterako zela-ta, asi giñan jai-egunetako arropi alkanfor-usaia kendu bearrean aalik apañien agertzeko. Eta *Herria*-ko adiskide maiteek onelakoxe oarrak ipiñi zizkioten gure saioari: “*Antzerkia* da ez “antzara-jakia”, baina teatro puska bat. hots komedia; *ekitaldi* ez da “iguzki-kolpea”, baina oihala biltzetik oihala hedatzera irauten duen teatro-zatia...; *zusenbidea* ez da ongia edo morala, baina “adreza”. Aita-semeak eta astoarena gertatzen

zitzagun guri ere. Ezkera, ordea, geiegi larritu. Eztiogu iñori entzungor egiten, baiña jaramon geiegirik ere ezin egin ingurukoei artu genduen bidean eta ibilleran ibilliko baldin bagera.

—Ta zein bide ta ibillera dituzute oriek?

—Lege zaarrekoak. Askozaz obeki egiten omen dugu gaurkoek antziñakoek baiño, ta antziñakoak, badakizu, 1900'tik beerako guztiak dira askorentzat. Beste guztiak orrela egitea badaiteke, baiña guk, emen gaudenok, ez. Aiek baiño askozaz kaxkarragoak gerala-koan gaude eta orrenbestez obeengandik egiñaalean ikastera bear-tuak. Maiz asko aipatzen digute euskerak aurrekoen aoan eta lumetan artu zuen igortzia, gantzua, arnasea eta lurriña. Ba, igortzi eta gaiñerako oriek naiago ditugu billatu dauden lekuan, gerok gere buritik sortu baiño. Berez bear lurrin-ontzitarako jaoia.

—Zer diozute oraingo zenbait gazteren mordollokeriaz? Kaltegarritzat aal daukazute joera ori?

—Ez orrenbeste: gerok sortzez mordollo xamarrak gerala-ko eta euskal-prosaren erpin garaietara igotzeko gauza ezkeralako edo. *Egan*-en bein Txillardegik ziona esango genduke guk ere: ez bata ta ez bestea. Alaz ere, uste dugu oraingo eziñegona eta geiegikeriak osasungarri izan ditezkeala zenbait aldetatik, edo osasun-bidean gaudelako ezaugarriak beñipein. Gure jendeak, alegia, zerbait adierazi nai du zuzen ala oker, garbi ala zikin. Eta izenari baiño izanari lotuagoa ageri den mintzabear orrek, barren-irakite orrek, uzta joria sor dezake, dirudien bezala jatorra eta benetakoa baldin bada.

—Batasun-billa aal zabiltzate?

—Guk ala uste. Leen esan dizugu, orratik, ezkerala andinai orietakoak. Oraingoz uste dugu naikoa eta geiegi egiten dugula bereizkuntzak gei ezтитеzen egiñaalean saiatuz. Bein baiño geiagotan sartu baitira berrikeriak gure artean batasun orren izenean. Eta guk, ona garbi esan, eztugu berrikeririk bear. Au da, ajola duten gauzetan, ez itzetan. Auek emen eta nonnai berritzen eta aldatzen ari baitira beti.

—Olerkiek ba ote dute bear adiña leku EGAN-en?

—Ori nai dugu beintzat, gerok bertso berriak egiteko gai ezpagera ere. Lizardi zenaren denboran bi patroï omen ziren: Jauregi-patroia eta Txirrita-patroia. Gerok Txirrita'renean edo geldituak gaituzu, baiña ezkenioke iñori biderik itxi nai. Beraz gauzarik berrienak, ausartenak eta burgesarentzat aldrebesenak ere argitaratuko ditugu aurrera ere. Erri-bertsoak eta kanta zaarrak eztitugu orratik utziko beren txokorik gabe.

—Bukatzeko, orduan, esan aal dezakegu pozik zaudetela egin duzuten lanaz?

—Pozik? Bai, zera. Ez urrik eman ere! Egin duguna eztuzu deus, egin nai eta uste dugunaren ondoan. Abiatu geran bidetik ibilli nai

genduke, ordea. Alaz ere, inork bere irtiziz eta burubidez lagundu nai badigu bide ortan aurreratzeko, milla esker: eztitugu bere esanak arretaz aztertu gabe utziko.

—Besterik?

—Bai. Eskerrak eman nai genizkieke zure bidez EGAN-en lan-kide guztiei, idazleei irakurleak aaztu gabe. Oriek jaso baitute aldizkari au, guk baiño geiago, gaur dagoen mallara. Eta orien bear gorrian gaude nai duguneraíño jasotzeko.

Entzun dituzu, irakurle, galde-erantzunak. Mutu eta ixillik eduki bazaitugu, etzauzkagu aazturik. Eserlekurik ederrena, juezarena. zuretzat gorde dugu. Eta azken itza zurea da orain.

ADISKIDE BERRI

